

Eesti Interneti Kogukond: tehtust ja plaanitavast

Saskia Kiisel, Eesti Interneti Kogukonna juhatuse esimees

Eesti Interneti Kogukond pakub internetikasutajaile võimalust osaleda interneti arengut suunavates aruteludes ja otsustes.

Eesti Interneti Kogukond (EIK) koorus välja 2010. aasta lõpus domeenireformi ümber kerkinud poleemikast, mille käigus leidsid 22 ühiskonnaliiget, et olukorra lahendamiseks tuleb luua eraldi organisatsioon (<http://kogukond.org/pohiteemad/domeenireform/> ja <http://domeenireform.wordpress.com/2010/07/12/avalik-kiri-eesti-vabariigi-valitsusele/>).

Kogukonna asutajad olid: Tõnu Samuel, Heiti Kender, Elver Loho, Jaak Ennuste, Alvar Soome, Mattias Linnap, Margus Niitsoo, Jaagup Irve, Siim Ainsaar, Ülari Ainjärv, Martin Vällik, Andre Lall, Lauri Rooden, Mati Leet, Sander Säde, Mihkel Lauk, Mihkel Heidelberg, Tanel Ainla, Raul Kübarsepp, Moonika Pärt, Tiit Rahe ja Tiina Rahe.

Probleem seisnes selles, et seni lõppkasutajale tasuta olnud .ee domeen taheti muuta tasuliseks ning domeenihaldus viia Eesti Hariduse ja Teaduse Andmesidevõrgult ehk EENetilt üle eraõiguslikule ettevõttele, Eesti Interneti Sihtasutusele (EIS). Kuuldavasti on plaanis nii toimida kogu EENetiga ja suur osa sellest erastada Eesti Infotehnoloogia Sihtasutuse kätte.

Igal veebilehel on oma kindel nimi (nn domeeninimi), näiteks Tartu Ülikooli kodulehe leiab üles, kui sisestada lehitseja aadressiribale www.ut.ee. Tegelikult suhtlevad võrguseadmed omavahel numbrite (ehk IP-aadresside) teel. Sisestanud lehitsejasse 193.40.5.73, jõuame taas Tartu Ülikooli lehele. Selleks et kasutajad ei peaks pähe õppima keerukaid numbrikombinatsioone, mis võivad aja jooksul muutuda, on leiutatud domeeninime süsteem (ingl *Domain Name System*, DNS), mis muudab numbrid arusaadavaks ja lihtsasti käsitletavaks nimeks. Domeeninimede ja IP-aadresside registreerimise ning nende administreerimisega tegelebki domeenihaldaja.

Eesti Interneti Sihtasutus külvas kõhklusi ja ei olnud usaldusväärne. Kas erialase kogemuseta isikud on suutelised tegema otsuseid, mis arvestaksid kõigi vajadusi? Lõpuks viidi kogu arutelu suletud uste taha ning toimuva kohta polnud võimalik saada informatsiooni, adekvaatsetest selgitustest rääkimata.

Suurtest pingutustest ja Eesti Interneti Sihtasutuse nõukogu osa liikmete soovist (vt Eesti Infotehnoloogia ja Telekommunikatsiooni Liidu ettepanekud Eesti Interneti Sihtasutuse põhikirja muutmiseks: http://www.mkm.ee/extensions/gopro/gopro_file.php?id=1222495 (03.05.2013)) hoolimata olukord ei muutunud.

Seni on domeenireformiga lahtisi otsi, oleme ootusärevad uue juhatuse esimehe Heiki Sibula tegutsemise suhtes. Räägitud on internetikasutajate esindaja kaasamisest Eesti Interneti Sihtasutuse nõukokku, seni pole jutt tegudeni jõudnud.

Eespool mainitud intsidendist oli nii palju kasu, et saime kogemusi, kuidas sarnastele probleemidele läheneda (ennekõike mida varem, seda parem), üldist *know-how* riigi ja meedia toimimisest ning mis kõige tähtsam – suhtlusvõrgu loomisest. Nüüd oskame kohe probleemi tekkides reageerida ja selgituste saamiseks õigete inimestega ühendust võtta või meedia poole pöörduda.

ACTA – mõök interneti kasutajate kohal

Esimene aasta kulus sisseelamiseks, kuidas mittetulundusühing peaks töötama, mis on Eesti Interneti Kogukonna visioon ja missioon ning kuidas neid teostama hakata. Ent ühtäkki löid taas häirekellad. 2011. aasta algul ilmus uus Damoklese mõök interneti kasutajate kohale võltsimisvastase kaubanduslepingu ACTA (ingl *Anti-Counterfeiting Trade Agreement*) näol, mille eesmärk oli väidetavalt intellektuaalomandit rahvusvaheliselt reguleerida. Tegelikuses varjutas lepingut kommunikatsiooni sulg, kaootilisus ja salajasus. Paljudele dokumentidele, mille kaudu oleks olnud võimalik asjakohaseid selgitusi ja põhjendusi saada, laienes konfidentsiaalsuse klausel, mis tegi kogu juhtumi halvamaiguliseks, puudus eelkõige õiguskindlus. Näiteks hindas advokaat Karmen Turk (koos mitme teise tippjuristi ja Euroopa Parlamendi Roheliste tellitud analüüsiga) ACTA-t kui ohuallikat eraelu puutumatuse õigusele ja andmekaitsele.

Eesti Interneti Kogukond püüdis olukorda selgitada (www.acta.ee), avaldas artikleid (<http://kogukond.org/tag/acta/>), päris aru riigijuhtidelt, kuid vastust ei saanud, ning korraldas kahes Eesti suuremas linnas, Tallinnas ja Tartus, meelevalduse, kuhu kogunes ligikaudu 3000 eri vanuses ja erineva tegevusalaga kodanikke, ning kogus umbes 7200 allkirja ACTA-vastaseks protestiks www.petitsioon.ee lehel. Üritus kujunes edukaks, seda on peetud viimase aja suurimaks rahulikuks meelevalduseks pärast laulvat revolutsiooni.

ACTA näitas, et igale eestlasele on interneti ja vabaduse küsimused olulised ning ebakindla väärtusega leppeid sõlmida ei soovita. Edukalt korraldatud meelevalduste ja neile järgnenud läbirääkimiste tulemusena otsustati Toompeal ACTA-t mitte vastu võtta. Vaikselt on pead tõstmas mitu uut sarnase sisuga kokkulepet (viimaseid nt TAFTA lühendi all). Hoiame temaatikal silma peal, et ei leitaks taas mingisugust uudset viisi, kuidas keerukate ja mitmetimõistetavate terminite ning juriidiliste nüansside taha peituda ning selle abil kodanikke kahjustavaid otsuseid läbi suruda. Märkimisväärne on ACTA juhtumi puhul veel see, et tavaliselt on meelevaldustel poolteks riik *versus* rahvas, seekord astusid eestkõnelejatena üles ka valitsevate võimuparteide liikmed. Meisse hakati üha tõsisemalt suhtuma.

Avaandmed kätte tasuta ja ligipääsupiiranguteta

2012. aastal nägime suurt vaeva avaandmete lobimisega, et neid avaliku teabe seaduseelnõusse sisse kirjutada (ingl *OpenData*) (Tanel Tammet. Juhend avaandmete avaldamiseks. – <http://opendata.riik.ee/juhendid/juhend-avaandmete-avaldamiseks-ning-avaandmete-portaali-kasutamiseks>). Muuseas, Teenusmajanduse Koda valis avaliku teabe seaduse muudatused 2012. aasta

parimaks seaduseks (<http://www.postimees.ee/1142874/selgusid-2012-aasta-parim-ja-halvim-seadus/>).

Avaandmete all mõistame kõigile avalikult vabalt kasutamiseks antud, veebist kättesaadavaid, masinloetavas formaadis andmeid kasutamise-, patendi- ja levitamiskiiranguteta. Üldjuhul, kui seaduses ei ole andmete hankimise eest tasu ette nähtud, saab avaandmeid kätte tasuta ja ilma ligipääsukiiranguteta.

Kõik riigivõimu organite ja teadusasutuste andmebaasid, mis ei ole konfidentsiaalsed, peavad võimaldama igal soovijal andmetele masinloetaval kujul (andmed on mõistetava struktuuriga, automaatselt töödeldavad) tasuta ligi pääseda. Sellised andmebaasid tuleb avada hiljemalt 2015. aastaks.

Andmete avamise olulised eesmärgid on välja toodud avaandmete varamu veebilehel www.opendata.riik.ee/: majanduse elavdamine, läbipaistvuse suurendamine, teabenõuete arvu vähendamine ja sellega avaliku sektori koormuse vähendamine, avatud teenuste loomise ja haldamise loovutamine era- ja vabasektorile, õhutada üleminekut tuleviku tehnoloogiatele nagu linkandmete tehnoloogiad, „asjade Internet” ja *big data*. Eesmärgid ja ideaalid on head, hoiame silma peal, et seaduse rakendamine sujuks.

Käsitletavad andmehulgad võivad olla näiteks lepingute või määruste tekstide kogud, kirjavahetuse metainfo kogud, eelarvefailid, statistikafailid, avalikult loetavasse formaati konverteeritud andmebaasid ja registrid või neist andmeid väljastavad veebiteenused (vt Juhend avaandmete avaldamiseks).

Kasutamisel on lai. Kes uurib pelgalt riigi juhtimist, keda huvitab konkreetne normistik (nt seaduse tõlgendamisel oleksid abiks Riigikogu komisjonide aruanded või koosolekute väljavõtted), kes koostab statistikat. Võimalusi on palju, kahjutegur puudub.

Olevikust

Eesti Interneti Kogukond on avaldanud nii internetis kui ka meedias artikleid ja pressiteateid, osalenud eelnõude, strateegiate jms aruteludes ning tutvustanud oma tegevust kõrgkoolides ja organisatsioonides. Järgnevalt neist lähemalt.

Paar nädalat enne protestiaktsiooni, s.o 2012. aasta jaanuari lõpus, tegid filmiprodutsent ja stsenaarist Artur Talvik ning dokumentalist Peeter Vihma meie kogukonnale ettepaneku osaleda kodanikuühiskonda tutvustavas dokumentaalfilmis. Filmis vaadeldakse kodanikuühiskonna mitmesuguseid rühmi ja jälgitakse nende tegevusi. Filmist saab ülevaate meie kogukonna 2012. aasta tegevusest.

Novembris 2012 toimus esimene ümarlaua arutelu vaenu õhutamise vastase seaduseelnõu üle, kuhu meidki kutsuti oma arvamust avaldama. 2008. aasta raamotsusest tulenevalt on Eestil Euroopa Liidu liikmena kohustus keelustada vaenule õhutamine.

Järjekordselt tunnevad kodanikud inimõiguste ja vabaduste piiramise ohtu. Paljudele on arusaamatu, miks meile on tarvis sellist karistusseadustiku täiendust. Ilmneb, et Euroopa Liidu liikmesriikides on sallimatus ja vaenule õhutamine erinevalt Eestist suur probleem (nt väitis Rait Maruste 21. detsembril toimunud ümarlaual, et „Prantsuse paremäärmuslane Le Pen pillas oma esinemises märkuse, et gaasihjud olid Euroopa ajaloos üks teisejärguline faktikene, mis püstitas väga terava reaktsiooni Prantsusmaal”).

Eelnõuga seoses on probleemne raamotsuse tõlgendamine, sealhulgas mida käsitleda solvamise all ja mida võtta aluseks viha õhutamisel. Kas sihtmärgi solvamine veendumuse põhjal peaks olema karistatav?

Ümarlauas oli neid, kes leidsid, et midagi uut ei ole vaja sisse tuua, kehtiv seadustik on piisav. Kuid oli ka neid, kes usuvad, et vähemusrühmi ei kaitsta küllaldaselt ning vajadus muudatuseks igati olemas. Meie kogukonna seisukoht ühtib pigem esimeste omaga. Seejuures jälgime teraselt sõnavabaduse põhimõtte hoidmist ja püüame vältida kahetimõistetavate sätete sattumist seadusse. Seni pole eelnõu läbirääkimised veel lõppenud.

Käesoleva aasta märtsi algul tehti Eesti Interneti Kogukonna juhatusele ettepanek liituda Andmekaitse Inspektsiooni nõukojaga. Andmekaitse Inspektsioon kaitseb isikuandmeid ja jälgib riigi tegevust, mis puudutab andmete käsitlemist, sealhulgas teeb ettekirjutisi ja vaideotsuseid. Andmekaitse Inspektsiooni nõukoda koosneb juristidest-advokaatidest, ajakirjanikest, teadlastest, IT-spetsialistidest jt, kes oma teadmiste või töö tõttu andmekaitse teemaga kokku puutuvad. Nõukoda arutleb peamiselt päevakajalisi juhtumeid ja liikmete ettepanekutest johtuvaid muid teemasid. Esimesel kohtumisel arutleti videokaamera juhise, avaliku teabe taaskasutamise ja avaandmete üle, ühiskonna sotsiaalset närvi puudutavaid menetlusi (ID-pileti süsteem ja varaste häbipost) jms. Oleme praegu pigem kuulaja-tutvuja rollis, kuid kriitiliste teemade tõstatumisel saame asjakohaste inimestega olukorda arutada ja praktilisi samme ette võtta.

Veebruari lõpus hakkasime koostöös Riigikogu liikme Olga Sõtnikuga koostama arupärimist pealtkuulamist võimaldava algoritmilise profileerimise kohta. Tegemist on tehnoloogilise lahendusega, millega on võimalik luua isikustatud profiil, kasutades automaatselt töödeldud andmeid üldlevinud digitaalsetest kommunikatsioonikanalitest (internet, telefon, raadioside, SMS jne). Kogukond on mures, kas sõnumisaladus on piisavalt garanteeritud või on taas toodud ettekäändeks turvalisuse tagamine, mis tihtilugu kipub liialdustesse minema.

Hiljuti saatis Eesti Interneti Sihtasutus meile oma strategiadokumendi aastateks 2013–2015. Meilt oodatakse selle kohta kommentaare. Lõime tehnoloogiavaldkonna spetsialistidest töörühma ja kontrollime, et sihtasutus jääks oma pädevuse piiridesse.

Koostame arvamust autoriõiguse seaduse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste seaduse eelnõu ning tööstusomandi seadustiku eelnõu kohta. Eesti Interneti Kogukond jälgib definitsioonide üheselt mõistetavust ning hea õigusloome põhimõtetest kinnipidamist. Töörühma juhib Aleksei Kelli.

Nn valvekoera funktsiooni täitmine nõuab ressursse. Kuna meie aktivistid tegutsevad vabatahtlikult, oma põhitöö või kooli kõrvalt, siis suuremaid projekte ei jõuagi käsile võtta.

Eesti Interneti Kogukond on teinud head tööd, meid tunnustatakse kui võrdväärset partnerit ja meie arvamusest peetakse lugu. Selle kinnitamiseks kuulutas Eesti Mittetulundusühingute ja Sihtasutuste Liit meie kogukonna parimaks 2012. aasta vabaühenduseks, millega kaasnes 5000-eurone autasu.

Tulevikust

Aasta 2013 on Eesti Interneti Kogukonnale suurte muutuste aasta. 9. veebruaril valiti juhatus ja võeti vastu uus põhikiri ning üldkoosolek otsustas liituda Rahvusvahelise Internetiühinguga (ingl *Internet Society*). Eesti Interneti Kogukond on nüüd Internetiühingu haruorganisatsioon (ingl *Internet Society Estonia Chapter*). Meile tähendab see tohutut rahvusvahelist pagasit nii kogemuste kui ka suhtlusvõrgustiku mõttes. Kui peaks taas ACTA-laadne intsident juhtuma, ei ole vaja enam üksi põlve peal ratast leiutada. Plaanis on tõhustada organisatsioonisisest tööd, kaasata rohkem inimesi nii kogukonna seest kui ka väljastpoolt. Kogukonnas tegutsemine ei eelda ilmtingimata liikmeksolekut. Peaasjalikult tahame teha rohkem koostööd tudengitega. Meie tegevus on laiaulatuslik, peaaegu igal erialal on võimalik pakkuda unikaalset kogemust. Näiteks saavad IT-spetsialistid oma teadmisi proovile panna, ajakirjanduse ja kommunikatsiooni tudengid harjutada kätt artiklite kirjutamisega, juuratudengid pakkuda lahendusi keerukatele õigusaktide nüanssidele, filoloogid abistada terminoloogia täiendamisel ja terminite eesti keelde tõlkimisel, majandushuvilised teha analüüse ja mõjuhinnauid jms. Infotehnoloogia valdkond on nii kaugele arenenud, et katab põhilised erialad ning igaühes on vaja ajakohastada oma teadmisi ja seni reguleeritud.

Selleks on plaanis kogukonna tegevust enam tutvustada, selgitada ka gümnaasiumides internetis toimuvat ja valitsevaid ohtusid. Püüdleme teadlikuma e-Eesti suunas.

Eesti Interneti Kogukond tegeleb kindlasti järgmiste teemadega: e-hääletamine, internetiteesid, võrguneutraalsus, domeenihaldus, osalemine Eesti infoühiskonna arengukava 2020 loomisel, Lawrence Lessigi raamatu „Vaba kultuur” eestindamine.

2013. aasta sügisel toimuvad kohalike omavalitsuste valimised ja taas on tõusetunud e-valimiste turvalisus. Kogukonnal on plaanis kirjutada probleemi olemust selgitav artikkel, võrrelda riikide tehnoloogilisi lahendusi, sealhulgas rääkida puuetega inimeste võimalustest e-hääletamisel.

2005. aastal toimus Tuneesias maailma infoühiskonna tippkohtumine (ingl *World Summit on Information Society*), kuhu kogunesid kiirelt areneva infoühiskonna osalised (valitsused ja erasektori esindajad, valitsusvälised organisatsioonid, meedia jt), et arutada infoühiskonna võimaluste ja tuleviku üle ning võtta vastu osaliste huve arvestav deklaratsioon ja tegevuskava. Üks väljund oli interneti

õiguste ja printsiipide põhikiri (ingl *Internet Rights and Principles Charter*, IRP. – <http://internetrightsandprinciples.org/site/charter/>). Praxis koostas oma versiooni nn internetiteeside nime all, kuid asi on jäänud soiku (http://mottehommik.praxis.ee/uued_teesid/). Eesti Interneti Kogukond tahab teema taas tõstatada, moodustada IRP ja Praxise pakutu alusel ühtse dokumendi ning esitada see vastavasse Riigikogu komisjoni või ministeeriumisse arutlemiseks. Dokument oleks teejuhiseks internetikasutajate õigusi puudutavates diskussioonides, mille tulemina vormub Eesti internetipoliitika.

Üritame uuesti päevakorda võtta domeenihalduse regulatsiooni, 2007. aastast soiku jäänud õigusakti. Eesmärk on luua täpne ja arusaadav regulatsioon. Lahendada vastutusala küsimused (kes mille eest vastutab), kas registreerimisel on registreerija ja domeeninime saaja vahel tekkivate suhete puhul tegemist era- või avalik-õiguslike suhetega jms. Nii õiguskantsleri märgukirjas kui ka Eesti Infotehnoloogia ja Telekommunikatsiooni Liidu tellitud Raidla Lejins & Norcous advokaadibüroo analüüsis leiti, et domeenihaldusega seotu on oluline avalik ressurss, kus võivad riivatud saada ka isikute põhiõigused.

Kogukond soovib teema taas üles võtta ja uurida vastavate institutsioonide seisukohti, sealhulgas hinnata regulatsiooni puudumise mõjusid.

Märtsis arutasime tulevikuplaane Riigikantselei strateegiabüroo infonõuniku Siim Sikkutiga. Põhiline energia kulub Eesti infoühiskonna arengukava 2020 koostamisele, mille raames seatakse info- ja kommunikatsioonitehnoloogia arengu vallas tulevikusihte (<http://infoyhiskond.eesti.ee/eesti-infouhiskonna-arengukava-2020>). Eesti Interneti Kogukonna liikmed on mitmetel töörühma aruteludel ja konverentsidel juba osalenud ning osalevad ka edaspidi. Arengukavast sõltub suuresti infonõuniku tegevusplaan, vestluse käigus on vastastikku tulevikuplaane kombatud, midagi konkreetset kokku ei ole lepitud. Pärast arengukava koostamist toimub arutelu, kuidas Eesti Interneti Kogukond saaks eesmärkide täitmisele kaasa aidata.

USA õigusprofessor ja aktivist Lawrence Lessig avaldab raamatus „Vaba kultuur” („Free Culture: How Big Media Uses Technology and the Law to Lock Down Culture and Control Creativity”) uue vaatenurga autoriõigusega seonduvast. Sõlmküsimus on suurkorporatsioonide soov sisse viia range intellektuaalomandi reeglistik, mille tulemina võib kärbuda teaduste ja kunstide areng. Autor on raamatu kirjutamist põhjendanud järgmiselt: „Vaba kultuur, mida selles raamatus kaitsen, on tasakaal anarhia ja ülereguleerimise vahepeal. Omand on nii vabas kultuuris kui ka vabal turul. Omandiõiguse ja lepped jõustab riik. Kuid nii nagu vabaturg muutub väärarvamiseks, võib ka vaba kultuur langeda äärmuslusele seda kujundava omandiõiguse toel. See on see, mida ma meie tänases kultuuris kardan. Just sellise äärmusluse vastu ma selle raamatu kirjutasingi.” (Lessig 2004, xvi). Hea sõnaga on teost märkinud ka president Toomas Hendrik Ilves, mis oli kindlasti teose tõlkimise ajendeid. Tõlkijad on Jaagup Irve ja Raul Veede.

Lõpetuseks

On kummastav, et oleme jõudnud 21. sajandisse, kuid seisame ikka veel silmitsi põhiõiguste ja -vabaduste probleemidega. Infoajastu on toonud hulganisti lahendusi, kuid ühtaegu probleeme ja uusi võimalusi pahategudeks. See viib riigi raskesse olukorda. Tuleb leida kuldne kesktee, mis piiraks võimalikult vähe (kui üldse) põhiväärtusi ja -õigusi ning samal ajal kaitseks oma riigi kodanikke.

Eesti Interneti Kogukond on loodud selleks, et silma peal hoida Eesti ja rahvusvaheliste organisatsioonide (millega Eesti on liitunud) internetti käsitlevatel õigusaktidel. Kiputakse unustama, et kõige enam on asjaga seotud kodanik ehk interneti kasutaja. Kui luua uus seadus, siis pidada kinni hea õigusloome tavast, arvestada ja ära kuulata puudutatute seisukohti. Kui hästi ei mõisteta probleemi olemust, siis seda ausalt tunnistada ja kaasata erialainimesi.

Eesti Interneti Kogukonna töö on mahukas, seetõttu kutsun huvilisi meiega liituma, et anda oma panus parema tuleviku nimel.

Kasutatud kirjandus

Andmekaitse Inspeksioon. – www.aki.ee

Andmekaitse Inspeksiooni ettekirjutus Eesti Interneti Sihtasutusele (28.02.2011). – http://www.aki.ee/sites/www.aki.ee/files/elfinder/article_files/Ettekirjutus%20%20EIS.doc

Eesti infoühiskonna arengukava 2020. – <http://infoyhiskond.eesti.ee/eesti-infouhiskonna-arengukava-2020> (25.03.2013).

Eesti Interneti Kogukond. – www.kogukond.org

Domeenireform. Avalik kiri Eesti Vabariigi Valitsusele. – <http://domeenireform.wordpress.com/2010/07/12/avalik-kiri-eesti-vabariigi-valitsusele/>

Eesti Infotehnoloogia ja Telekommunikatsiooni Liidu ettepanekud Eesti Interneti Sihtasutuse põhikirja muutmiseks (21.06.2011). – http://www.mkm.ee/extensions/gopro/gopro_file.php?id=1222495

Karmen Turki intervjuu ETV saates „Terevisioon” (31.01.2011). – http://etv.err.ee/index.php?05629907&video=2791#.UU_6BxxTCZc

Lessig, L. (2004). Free Culture. New York: The Penguin Press. – <http://www.free-culture.cc/>

Tammet, T. (2012). Juhend avaandmete avaldamiseks. – <http://opendata.riik.ee/juhendid/juhend-avaandmete-avaldamiseks-ning-avaandmete-portaali-kasutamiseks>

Vaenu õhutamise vastase eelnõu ümarlaua stenogrammid.

– <http://www.just.ee/57742>

Välisministeerium. Rahvusvaheline Elekterside Liit.

– <http://www.vm.ee/?q=en/node/4673>

Õiguskantsleri märgukiri Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumisse,
04.2007, nr 7-4/070137/00702734.